

Installation av programvara i intagnas datorer

Anmälan

AA klagade på att personal i anstalten Åby utan de intagnas vetskap hade installerat ett s.k. ”spionprogram” i de intagnas privata datorer för att kontrollera om någon hade anslutit telefon till datorn för att koppla upp sig mot Internet. Enligt AA var denna åtgärd alltför långtgående, eftersom det installerade programmet listar samtliga filer som har använts, t.ex. brev från den intagne till hans advokat eller skapandet av just det dokumentet. AA ifrågasatte också om inte det aktuella programmet var licenspliktigt.

Utredning

Anmälan remitterades till Kriminalvårdsmyndigheten Uppsala för yttrande. I sitt remissvar anförde myndigheten, genom dåvarande kriminalvårdschefen BB, i huvudsak följande (bilagda handlingar har här utelämnats).

Utredning

Genom ett tillstånd den 10 juni 2004 innehar AA en egen dator i bostadsrummet. Datorn har undersökts av anstaltspersonal i syfte att kontrollera om någon otillåten kommunikation skett via datorn. Det är upplyst att den programvara som använts inte är licenspliktig och kan kopieras från Internet.

Bedömning

Av 24 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) framgår bland annat att en intagen får inneha personliga tillhörigheter om det kan ske utan olägenhet.

Kriminalvårdsstyrelsens allmänna råd om innehav av viss teknisk utrustning (KVVFS 2000:14) gav till och med den 14 september 2005 tillämpningsanvisningar beträffande bland annat innehav av datorer. Den 15 september trädde nya föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt (KVVFS 2004:13) i kraft. Sjätte kapitlet behandlar frågor om innehav. Enligt 6 kap. 4 § får den intagne inte inneha eller använda annan datorutrustning än den som tillhandahålls av kriminalvårdsmyndigheten då han är i anstalt. Den bestämmelsen skall träda i kraft den 1 januari 2005.

Enligt de tidigare anstaltsföreskrifterna (KVVFS 1998:8, 69 §) och de nya (KVVFS 2004:13, 4 kap. 3 §) får den intagne inte inneha eller använda annan telefonutrustning än den som tillhandahålls av kriminalvårdsmyndigheten då han är i anstalt.

JO har tidigare uttalat följande (JO 1997/98 s. 190).

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen (RF) är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot bl. a. husrannsakan och liknande intrång.

Skyddet mot husrannsakan och liknande intrång är inte absolut, utan det kan jämlikt RF 2 kap. 12 § begränsas genom bestämmelse i lag eller, efter bemyndigande i lag, genom annan författning i vissa särskilt angivna fall. Sådan begränsning får dock, enligt samma lagrum, göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Dessa grundlagsbestämmelser är självfallet tillämpliga på intagna i kriminalvårdsanstalt i samma mån som på varje svensk medborgare och på dem som i det här aktuella sammanhanget är likställda med dessa.

Kriminalvården har ansvar för att ordning och säkerhet upprätthålls i kriminalvårdsanstalterna. Mot bakgrund därav utförs dagligen kontroller av bl.a. de intagnas bostadsrum, väskor och andra förvaringsanordningar. I enlighet med vad som ovan angetts är även sådana undersökningar definitionsmässigt att anse som husrannsakan (jfr JO 1993/94 s. 79). Något uttryckligt lagstöd för sådana åtgärder finns emellertid inte. I ett lagstiftningsärende år 1978 (prop. 1978/79 s. 28 f.) berördes denna fråga. Departementschefen fann då att när det gällde husrannsakan och andra liknande intrång fick själva frihetsberövandet anses innebära en rättighetsinskränkning av så övergripande och vittgående slag att undersökningar av förvaringslokalen eller av egendom inom denna i jämförelse därmed framstod som helt underordnade åtgärder. Departementschefen menade också att de intagna inte kunde tillerkännas någon egentlig besittningsrätt eller dispositionsrätt över förvaringslokalen i förhållande till myndigheterna. Vidare fann departementschefen att det låg i sakens natur att undersökning av lokaler som nyttjas för förvaring av dem som har berövats friheten får företas utan särskilt författningsstöd i den utsträckning som behövs för ett effektivt vidmakthållande av frihetsinskränknigen. Detsamma gällde ifråga om all den egendom som finns inom förvaringslokalen så länge den kan undersökas utan att de intagnas kroppsliga integritet samtidigt träds förnär. Någon skillnad härvidlag, fortsatte departementschefen, behövde inte heller göras mellan egendom som finns i gemensamma utrymmen inom förvaringslokalen och egendom som de intagna har hos sig i bostadsrummet. Mot bakgrund av det anförda fann departementschefen inte skäl att lägga fram något förslag till lagreglering av de berörda kontrollåtgärderna.

Undersökning av lokaler och egendom som finns i lokalerna dokumenteras normalt inte. I de fall något otillåtet påträffas i en intagens bostadsrum dokumenteras fyndet eftersom det då blir inledningen på ett ärende där den intagne normalt skall få möjlighet att ta del av dokumentationen.

Det finns regler om granskning av brev och andra försändelser till och från den som är intagen i kriminalvårdsanstalt. Enligt 25 § KvaL skall brev mellan intagen och advokat undantas från granskning.

JO har i flera beslut framhållit att skyddet för förtrolig kommunikation bara gäller under den tid ett brev befordras och att därefter reglerna om husrannsakan tar vid (JO 1994/95 s. 175).

Det är förenat med relativt stora arbetsinsatser att upprätthålla förbudet för de intagna att inneha och använda annan telefonutrustning än den som tillhandahålls av kriminalvårdsmyndigheten. Det är fråga om utrustning som är svår att hitta och det är också fråga om tekniska lösningar av varierande slag som kriminalvårdstjänstemän inte alltid har kunskaper om. Det är inte bara fråga om mobiltelefoner. Exempelvis kan en dator med några enkla handgrepp förses med telefonutrustning. Det generella förbud mot egna datorer som inträder den 1 januari 2005 kommer att medföra en enklare hantering.

Kriminalvårdsmyndigheten är sammanfattningsvis av uppfattningen att det varit riktigt att undersöka AA:s dator på angivet sätt och i angivet syfte.

AA yttrade sig över remissvaret. Han framförde därvid vissa kompletterande uppgifter. Vidare gjorde han gällande att en uppgift som myndigheten hade lämnat var felaktig.

AA:s skrivelse remitterades till Kriminalvårdsmyndigheten Uppsala för yttrande. I sitt förnyade remissvar anförde myndigheten följande (bilagd handling har här utelämnats).

Kriminalvårdsmyndigheten har i den tidigare skrivelsen påstått att det program som använts för att kontrollera informationen i den intagnes dator hade avinstallerats genom anstaltspersonalens försorg. Den uppgiften har visat sig vara felaktig. Programmet hade inte avinstallerats. Det är mycket beklagligt att påståendet varit fel. Den självklara ambitionen är att myndighetens utsagor skall vara riktiga.

Det är också med hänsyn till den intagne, AA, beklagligt att programmet inte avinstallerats. AA har erbjudits hjälp med att avinstallera programmet.

AA yttrade sig över det förnyade remissvaret.

Kriminalvårdsstyrelsen (numera Kriminalvården, huvudkontoret) anmodades därefter att yttra sig över AA:s anmälan, remissvaren från Kriminalvårdsmyndigheten Uppsala och AA:s yttranden över remissvaren. Kriminalvårdsstyrelsen lät med anledning därav inhämta ett yttrande från Kriminalvårdsmyndigheten Uppsala. Av detta yttrande framgår följande.

Beslutet om medgivande av innehav av dator innehåller villkor om att datorn inte får förvaras på annan plats än i bostadsrummet eller vid behov i skolan, utrustningens plombering får inte brytas och den intagne får inte låta annan intagen bruka utrustningen. Datorn får inte användas för datorkommunikation. Den intagne måste redovisa vad som finns på datorns hårddisk.

Något villkor om att datorn kan komma att genomsökas har ej ställts eftersom en anstalt alltid har rätt att genomsöka egendom i anstalt, se tidigare yttrande från myndigheten.

Det finns några intagna som fortfarande får inneha egna datorer. Detta är en följd av de övergångsregler som anvisades i samband med ikraftträdandet av KVVFS 2005:2.

Anstalten installerar inte några program i de intagnas datorer längre. I avvaktan på uttalande från JO/KVS har anstalten valt att undvika ett dylikt förfaringsätt. Det kan också nämnas att behovet av dessa visitationsåtgärder minskar i takt med att de gamla tillstånden fasas ut. I en snar framtid kommer enbart intagna att få tillgång till anstaltens datorer. Det kan inte ifrågasättas vår rätt att installera program i kriminalvårdens datorer. Den information som finns i datorn har vi rätt att titta på, om detta kan det inte råda några tveksamheter. Myndighetens uppfattning är den att det är verktyget, installationen av programmet, som är själva kärnfrågan.

Beträffande de av AA ställda frågorna konstaterar myndigheten först att programmet inte kräver licens. Då dessutom visitation av egendom i anstalt är en form av husrannsakan kan inte myndigheten finna att den av AA redovisade avtalstexten har någon betydelse.

Tveklöst har myndigheten inte haft AA:s samtycke till att installera programmet. Med anledning av den uppfattning i frågan som redovisats i tidigare yttrande har myndigheten agerat utifrån att installationen varit ett led i visitationen och således ej krävt samtycke.

Av tidigare yttrande till JO i detta ärende samt av vad som ovan nämnts, framgår att kriminalvården har rätt att titta på den information som finns i datorn.

Genom att installera ett program har anstalten använt ett tekniskt hjälpmedel för att undersöka datorn. I kommittébetänkandet "Framtidens kriminalvård" SOU 2005:54, s. 551 f., föreslås att kriminalvårdens befogenhet att undersöka sina förvaringslokaler och den egendom som finns i dessa, skall lagregleras. Det anger att undersökning får ske med tekniska hjälpmedel eller andra hjälpmedel, t.ex. genom användning av narkotikahund. Detta behöver dock inte regleras i lag. Förslaget innebär, som myndigheten ser det, en lagreglering av en praxis som bl.a. bygger på uttalanden i prop. 1978/79:62 s. 28 f.

Myndighetens tidigare redovisade ställningstagande grundar sig på att vi har sett programmet som ett tekniskt hjälpmedel i undersökningen av datorn. Andra hjälpmedel som vi använder oss av i visitationer är exempelvis verktyg för att öppna tekniska apparater och olika kemiska reagenser som används vid test av materia som kan misstänkas vara narkotiska preparat.

Av 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt, framgår bl.a. att egendom som skall tas om hand i samband med annan undersökning skall förtecknas. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den som verkställt omhändertagandet.

I detta fall har en dator tagits med för närmare undersökning. Något egentligt omhändertagande har inte skett. I ett beslut från JO den 23 mars 2003 riktade JO kritik mot anstalt för underlåtenhet att förteckna egendom som omhändertagits i ett bostadsrum (JO 2003/04 s. 138). JO anförde att egendom bör förtecknas även om avsikten endast är att ta med egendomen för närmare undersökning.

Vilka former av granskningsåtgärder som myndigheten senare vidtar dokumenteras inte. Någon underrättelse till den intagne om dessa åtgärder har inte skett. Myndigheten kan inte se att det föreligger någon skyldighet för kriminalvården att underrätta intagna om vilka visitationsåtgärder som vidtas mot egendom som undersöks.

Som ovan nämnts har anstalten inte inhämtat AA:s samtycke (och inte heller trott sig behöva det). Myndigheten är även tveksam över betydelsen av ett sådant samtycke. Det råder nog ingen tvekan om att ett nekande till visitationsåtgärden skulle ha kunnat inverka på AA:s rätt att inneha egen dator i anstalt. JO har tidigare beskrivit ett dylikt samtycke som illusoriskt.

Mot bakgrund av detta yttrande och vad som i övrigt förekommit i ärendet anförde Kriminalvården, huvudkontoret, genom överdirektören CC, i huvudsak följande.

Som framgår av kriminalvårdsmyndighetens yttranden är det enligt 6 kap. 4 § Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, KVVFS 2005:25, så att intagna numera inte medges innehav av egna datorer. Föreskrifterna innehåller därför heller ingen särskild reglering beträffande innehav av egna datorer. Att det finns ett fåtal intagna som fortfarande innehar egna datorer beror på att det lämnades möjlighet till det i övergångsbestämmelser införda i de tidigare gällande föreskrifterna och allmänna råden för verkställighet i anstalt, KVVFS 2004:13. I de numera upphävda allmänna råden om innehav i bostadsrum av viss teknisk utrustning, KVVFS 2000:14, reglerades bl.a. frågor kring intagnas innehav av egna datorer. Oavsett att de allmänna råden inte längre gäller får vad som sägs där alltjämt anses vara vägledande vid bedömningen av de spörsmål som är aktuella i detta ärende. Den fortsatta framställningen baserar sig därför huvudsakligen på tidigare förhållanden.

Vilka åtgärder får en kriminalvårdsmyndighet vidta vid visitation av intagnas datorer och annan teknisk utrustning

Kriminalvården anses ha befogenhet att undersöka sina förvaringslokaler och den egendom som finns i dessa i syfte bl.a. att vidmakthålla frihetsberövandet. Den befogenheten innefattar också rätt att undersöka innehållet i en dators hårddisk. Kriminalvården har alltså rätt att vidta de åtgärder som erfordras för att kontrollera

att datorn inte används i syften som inte är förenliga med verkställigheten av påföljden eller som kan hota ordningen och säkerheten inom anstalten.

Sådan kontroll kan ske på olika sätt. I KVVFS 2000:14 angavs att uppgiften att kontrollera en dators hårddisk lämpligen kunde ordnas genom att anstalten anlitate ett företag med specialistkompetens. Kostnaderna för detta kunde under vissa omständigheter läggas på den intagne.

Emellertid finns det inget som hindrar att kontrollen av hårddiskens innehåll görs av anstalten. I många fall krävs emellertid specialistkompetens för att säkerställa att kontrollen inte äventyrar datorns funktion. Vid anstalterna finns ingen sådan personal anställd.

Om det blir nödvändigt med en mer ingående kontroll såsom t.ex. att begagna sig av ett sådant avsökningsprogram på det sätt som skett i detta ärende måste det ske med hjälp av personer med specialistkompetens. Att installera ett från Internet hämtat avsökningsprogram innebär alltid en risk för att virusproblem kan uppkomma. Sådana problem torde dock kunna minimeras om kontrollen sköts av professionell personal.

I vilken utsträckning skall den intagne underrättas om/godkänna åtgärderna

I KVVFS 2000:14 angavs att den intagne snarast av introduktionsansvarig personal skulle informeras om vad som gällde för innehav av bl.a. dator. Därefter skulle den intagne, redan innan en ansökan om innehav av dator prövades, påminnas om den information som lämnats tidigare. Man skulle vidare mera i detalj underrätta den intagne om vad som skulle komma att gälla för innehavet. Innehavet av dator skulle förenas med villkor och en särskild beslutshandling med angivande av villkoren för innehavet skulle upprättas.

Den informationen borde innefatta att innehållet i datorns hårddisk kunde komma att kontrolleras.

Mot bakgrund av vad den intagne underrättats om hade denne att bestämma sig för om han ville ansöka om att få inneha sin dator i bostadsrummet. I och med att en sådan ansökan beviljades hade den intagne också godkänt de med beslutet förknippade villkoren.

Någon underrättelse/godkännande av på vilket sätt en kontroll av innehållet i en dators hårddisk kan utföras är i normalfallet inte nödvändigt. Det kan ske med olika metoder.

Om det emellertid är så att kontrollen förutsätter att ett program installeras i den intagnes dator är det något som inte får ske utan att denne är informerad om och har godkänt det. Det får anses vara ett sådant ingrepp i datorn att det förutsätter ägarens tillstånd.

Huvudkontoret gör således i detta avseende en annan bedömning än Kriminalvårdsmyndigheten Uppsala.

Hur skall detta dokumenteras

Någon dokumentation av själva kontrollåtgärderna torde inte vara nödvändig. Sådana åtgärder får anses vara ett faktiskt handlande som inte är underkastat formaliakrav. Först när något otillbörligt påträffas vid kontrollen som kan ge upphov till sanktioner eller andra åtgärder mot den intagne uppkommer dokumentationsskyldighet.

Som ovan framgått dokumenterades medgivandet att inneha en egen dator i form av ett beslut där också villkoren för innehavet angavs. I detta fall borde där ha dokumenterats att kontroll kunde komma att ske med hjälp av en installation av avsökningsprogram i datorn.

Huvudkontoret delar kriminalvårdsmyndighetens uppfattning att ett omhändertagande av egendom skall förtecknas även om avsikten endast är att ta

med egendomen för undersökning. Att ett sådant omhändertagande kunde ske borde ha ingått i den ovan angivna allmänna informationen till intagna om vad som gällde för innehav av egna datorer.

Avslutande kommentar

Det aktuella avsökningsprogrammet finns i olika varianter som fritt kan hämtas hem från Internet. Dessa varianter har olika licensvillkor som t.ex. att man måste äga datorn. I vissa av dem finns inga sådana begränsningar och det framgår inte av handlingarna vilken version som använts i detta fall. Oavsett det är det AA anför om brott mot licensvillkoren, något som i så fall är en sak mellan kriminalvården och programinnehavaren som han inte är part i.

AA gavs tillfälle att yttra sig över huvudkontorets remissvar.

I beslut den 7 april 2006 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Bedömning

Kriminalvården anses ha befogenhet att undersöka sina förvaringslokaler och den egendom som finns i dessa i syfte att vidmakthålla frihetsberövandet av den intagne och upprätthålla ordningen och säkerheten i anstalten (se prop. 1978/79:62 s. 28 f. samt JO 1999/2000 s. 148 f. och 1997/98 s. 190 f.). Av utredningen framgår att kontrollen av hårddisken i AA:s dator gjordes för att undersöka om datorn hade använts i strid med de villkor som gällde för innehav av egen dator. Mot bakgrund av det anförda har jag inte något att erinra mot den vidtagna åtgärden.

Som Kriminalvårdens huvudkontor har anført är emellertid en sådan åtgärd som att installera ett avsökningsprogram i en intagens egen dator så ingripande att den intagne måste informeras om och godkänna åtgärden. Av utredningen framgår att AA inte informerades om att det aktuella programmet skulle komma att installeras i hans dator. Han har således inte heller givits möjlighet att lämna sitt samtycke till åtgärden. Jag är kritisk till detta.

Enligt 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt skall egendom som skall tas om hand i samband med kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan undersökning eller i enlighet med 64 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt förtecknas. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den som har verkställt omhändertagandet. Vägrar den intagne att skriva under skall, om det är möjligt, ytterligare en tjänsteman skriva under förteckningen. Kriminalvården skall, om inte något annat är särskilt föreskrivet, se till att egendomen förvaras på ett betryggande sätt.

Såvitt framgår av utredningen har omhändertagandet av AA:s dator inte förtecknats. För detta kan anstalten inte undgå kritik.

Jag utgår från att anstalten mot bakgrund av det anförda ser över sina rutiner i fråga om kontrollåtgärder som vidtas beträffande de intagnas egendom.

I fråga om dokumentationen av de villkor som gällde för AA:s innehav av dator delar jag huvudkontorets uppfattning. Mot bakgrund av att Kriminalvårdens nya

föreskrifter inte medger att intagna innehar egna datorer finner jag dock inte anledning att göra några ytterligare uttalanden i denna del.